

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Institutt for fysikk

BOKMÅL

KONTINUASJONSEKSAMEN

i

TFY4115 FYSIKK

for MTNANO, MTTK og MTEL

Eksamensdato: Fredag 10. august 2012

Eksamenstid: 09:00 - 13:00

Faglig kontakt under eksamen: Institutt for fysikk, Arne Mikkelsen, tlf. 486 05 392

Tillatte hjelpemidler (kode C):

Bestemt enkel godkjent kalkulator med tomt minne.

Rottmann: Matematisk formelsamling (norsk eller tysk utgave).

Sensurdato: Innen 31. aug. 2012.

Prosenttallene i parantes etter hver oppgave angir hvor mye den i utgangspunktet vektlegges ved bedømmelsen. I de fleste tilfeller er det fullt mulig å løse etterfølgende punkter selv om et punkt foran skulle være ubesvart.

Noen generelle merknader:

- Symboler skrives i kursiv (f.eks. m for masse), mens enheter skrives uten kursiv (f.eks. m for meter)
- $\hat{x}$, $\hat{y}$ og $\hat{z}$ er enhetsvektorer i henholdsvis x -, y - og z -retning.
- Ved tallsvar kreves både tall og enhet.
- Siste to sider er formelliste.

I flervalgsspørsmålene er kun ett av svarene rett. Du skal altså svare A, B, C, D eller E (stor bokstav) eller du kan svare blankt. **Rett svar gir 5 p, galt svar eller flere svar gir 0 p, blank (ubesvart) gir 1 p.**

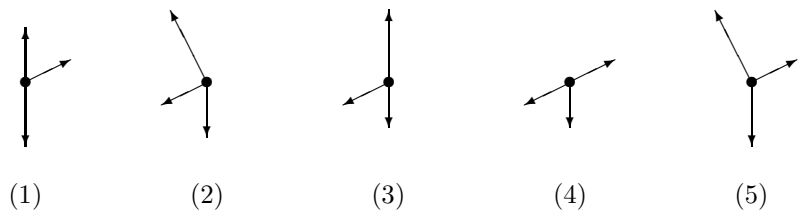
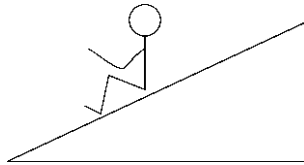
Svar på flervalgsspørsmål i Oppgave 1 skriver du på første innleveringsark i en tabell liknende den følgende:

	a	b	c	d	e	f	g	h
Mitt svar:								

Oppgave 1. Flervalgsspørsmål (teller 20 %)

a. Kraftdiagrammet som best representerer kreftene som virker på en student som er i ro på skråplanet er

- A) 1
B) 2
C) 3
D) 4
E) 5

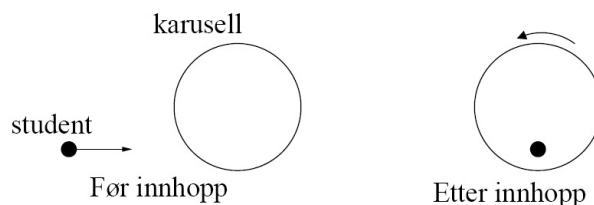

b. En massiv sylinder ruller langs et horisontalt golv med fart v . Sylinderens kinetiske energi er

- A) $\frac{1}{4}mv^2$
B) $\frac{1}{2}mv^2$
C) $\frac{3}{4}mv^2$
D) mv^2
E) $\frac{5}{4}mv^2$

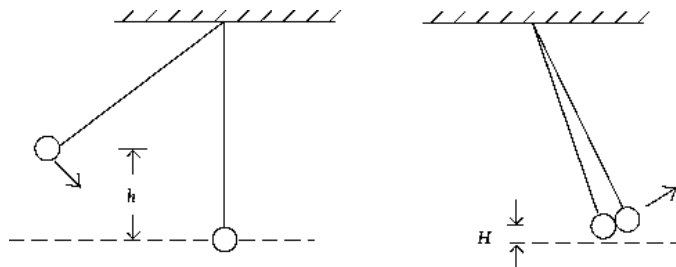
c. En student tar fart og hopper på en karusell som dermed begynner å rotere (tilnærmet friksjonsfritt) omkring en aksling som står fast i bakken, og som passerer gjennom karusellens sentrum. For systemet karusell + student, hvilke(n) størrelse(r) endrer seg *ikke* fra før til etter studentens innhopp på karusellen? (Her er E systemets energi, p systemets bevegelsesmengde og L systemets spinn mhp. en akse gjennom karusellens sentrum.)

- A) Bare L
B) L og E
C) L og p
D) L , E og p
E) Bare p

d. To like kuler henger i hver si snor med lik lengde. Éi kule blir sluppet fra en høyde h over bunnpunktet og treffer den andre kula på laveste punkt i banen. Under kollisjonen (støtet) festes de to kulene til hverandre og beveger seg videre sammen. Hvilke(n) størrelse(r) er konstant under støtet? (Her er E total kinetisk energi, p total bevegelsesmengde og L totalt spinn om snorenes festepunkt i taket.)

- A) E , p og L
B) E og p
C) p og L
D) E og L
E) Bare p

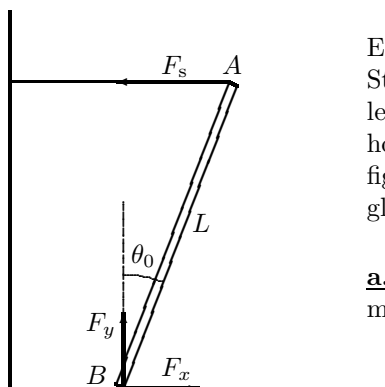

e. Vi betrakter samme kuler og størrelser som i oppgaven ovenfor. Etter kollisjonen når de sammenfestede kulene opp til en felles høyde H som er gitt av

- A) $3h/4$
B) $h/4$
C) $h/2$
D) h
E) Ingen av svarene er korrekte.

- f.** Trykket i en blanding av væske og tilhørende damp (dvs. en metta damp) avhenger av
- Volumet til dampen
  - Massen til væsken som er fordampet
  - Bare massetettheten til væsken
  - Bare temperaturen
  - Samla volum av væske og damp.
- g.** Når en ideell gass ekspanderer isotermt fra volum V_1 til et større volum V_2 , gjør gassen et arbeid W_T . Dersom den samme gassen ekspanderer adiabatisk fra V_1 til V_2 , gjør gassen et arbeid W_{ad} . Hvilken påstand er rett?
- $W_{ad} = W_T$
  - $W_{ad} < W_T$
  - $W_{ad} > W_T$
  - A, B eller C er rett avhengig av forholdet V_2/V_1
  - A, B eller C er rett avhengig av gassens temperatur.
- h.** To enatomige gasser, helium og neon, blir blanda i forholdet 2:1 og er i termisk likevekt ved temperaturen T . Molar masse til neon er 5x molar masse til helium. Hvis den midlere kinetiske energien per heliumatom er U , er den midlere kinetiske energien per neonatom lik
- U
  - $U/2$
  - $2U$
  - $5U$
  - $U/5$

Oppgave 2. (teller 17 %)

En tynn, rett, homogen stang AB har masse M og lengde L . Stanga står på et plant, horisontalt underlag og danner vinkelen $\theta = \theta_0$ med vertikalretningen. Stanga holdes i ro med ei horisontal snor som er festa i enden A og i veggen, som vist i figuren. Friksjonskrafta F_x i B er stor nok til å hindre at stanga glir mot underlaget. Tyngdens akselerasjon er g .

a. Finn snorkrafta F_s og kraftkomponentene F_x og F_y uttrykt med M , g og θ_0 .

På et gitt tidspunkt kuttes snora. Straks etter faller stanga ved at den roterer fritt om endepunktet B. Friksjonen er stor nok til at endepunktet B ikke glir.

b. Finn uttrykk for stangas treghetsmoment for rotasjon om punktet B.

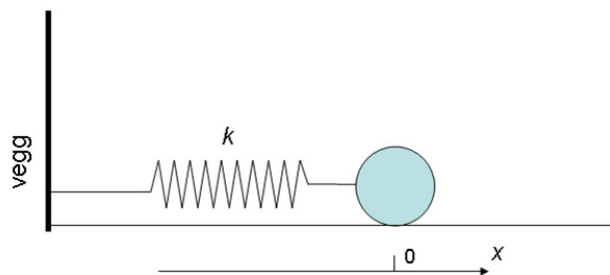
c. Bruk energibetraktning til å finne uttrykk for stangas vinkelhastighet $\omega = \dot{\theta}$ om punktet B når stanga danner vinkelen $\theta \geq \theta_0$ med vertikalretningen. Uttrykk svaret med g , L , θ_0 og θ .

TIPS: Kinetisk energi utgjøres kun av rotasjonsenergi om B.

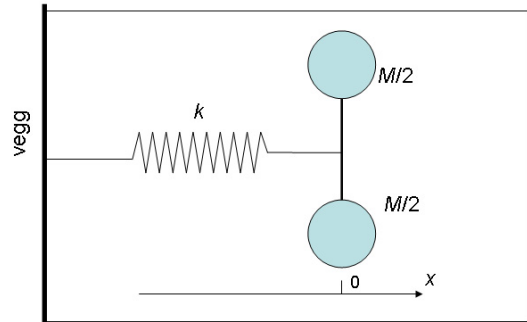
Oppgave 3. (teller 25 %)

Ei fjær med fjærkonstant $k = 200 \text{ N/m}$ er i ene enden festet til en vegg og andre enden festet midt på en aksling med to like kuler i hver ende av akslingen. Kulene er massive med samla masse $M = 1,00 \text{ kg}$ mens akslingen og fjæra kan regnes masseløse. Hver kule har radius $R = 5,0 \text{ cm}$. Systemet med kulene og akslingen kan bevege seg på underlaget og det strammes opp til $x = x_0 = 0,100 \text{ m}$ og slippes slik at det svinger fram og tilbake om $x = 0$. Svingingen skjer uten å slenge til sidene eller å rotere om noen vertikal akse, dvs. bevegelse bare i x -retning. Når akslingen roterer skjer dette fritt uten hindring av fjærfestet.

sett fra siden:

sett ovenfra:

a. Anta først at kulene glir friksjonsfritt på underlaget. På grunnlag av Newtons 2. lov finn systemets bevegelseslikning, gjenkjenn denne som en udempet harmonisk svinging og finn herfra svingetida T_0 i sekunder.

I det følgende antar vi at det er tilstrekkelig friksjon mellom kulene og underlaget til at kulene med aksling under bevegelsen ruller uten å skli.

b. Tegn opp systemet sett fra siden i høyre ytterstilling ($x = x_0$) og tegn her inn fjærkraft F og friksjonskraft F_f på kulene, med angrepspunkt, retning og omtrent riktige størrelser relativt hverandre.

c. I høyre ytterstilling vil systemet ha akselerasjon a mot venstre. Vis at friksjonskrafta må ha størrelse (sett bort fra retning) $F_f = \frac{2}{5}Ma$.

d. Hvor stor blir akselerasjonen i ytterstillingen (numerisk verdi)?

e. Hvor stor må friksjonskoeffisienten μ_s mellom kuler og underlag minst være dersom betingelsen om rein rulling skal være oppfylt i ytterstillingen?

Oppgave 4. (teller 25%)

Et lukket kammer har form av en horisontal sylinder som er atskilt i to rom A og B med et stempel som kan gli friksjonsfritt langs sylindren. Hvert rom inneholder en enatomig, ideell gass. Det kan tilføres varme til kammer A (f.eks. ved en elektrisk glødetråd), ellers er sylindren varmeisolert fra omgivelsene og stempelet varmeisolerer fullstendig mellom A og B. Opprinnelig har hvert rom et volum $V_{A,0} = V_{B,0} = 5,0 \cdot 10^{-2} \text{ m}^3$, temperatur $T_{A,0} = T_{B,0} = 273 \text{ K}$ og trykk $p_{A,0} = p_{B,0} = 1,00 \text{ atm}$.

a. Beregn hvor mange mol gass det er i hvert rom.

Varmer Q blir langsomt tilført gass A slik at volum A ekspanderer og B komprimeres inntil trykkene i begge gassene er $p_A = p_B = 3,00 \text{ atm}$. Prosessene kan antas reversible.

b. Bruk adiabatlikning for prosessen i B til å finne sluttvolumet V_B . Finn også sluttvolumet V_A i A.

c. Finn sluttemperaturene T_A og T_B i begge gassene.

d. Finn nødvendig tilført varme Q .

e. Beregn entropiendringen ΔS_A og ΔS_B i hver av de to gassene.

Dersom du ikke har funnet svar eller tallsvar i c. kan du i d. og e. uttrykke svarene med de nødvendige av $T_{A,0}, T_{B,0}, T_A, T_B, V_{A,0}, V_{B,0}, V_A$ og V_B .

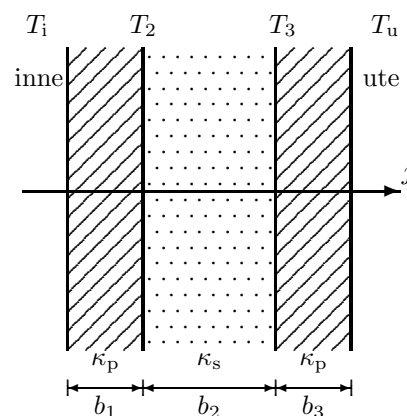
OPPGITT: $1 \text{ atm} = 760 \text{ mmHg} = 760 \text{ torr} = 1,013 \cdot 10^5 \text{ N/m}^2$

Oppgave 5. (teller 13 %)

En husvegg har innerpanel og ytterpanel med tykkelser henholdsvis $b_1 = 2,0 \text{ cm}$ og $b_3 = 2,5 \text{ cm}$. Varmeledningsevnen for begge er $\kappa_p = 0,14 \text{ W/(m} \cdot \text{K)}$. Rommet mellom veggene er fylt med steinull med tykkelse $b_2 = 10,0 \text{ cm}$ og varmeledningsevne $\kappa_s = 0,047 \text{ W/(m} \cdot \text{K)}$.

Temperaturen i lufta på innsiden av veggen er $T_i = 22^\circ\text{C}$ og utetemperaturen er $T_u = +5,0^\circ\text{C}$.

Du kan neglisjere varmeovergangseffekter mellom vegg og luft og dermed anta at veggoverflatas temperatur er lik lufttemperaturen, henholdsvis ute og inne.

a. Uttrykk varmestrømtettheten j med kjente størrelser og finn herfra numerisk verdi.

b. Skisser temperaturen som funksjon av posisjonen i veggen.

c. Beregn temperaturen på grenseflata mellom innerpanelet og isolasjonen (T_2).

FORMELLISTE.

Formlenes gyldighetsområde og de ulike symbolenes betydning antas å være kjent. Symbolbruk som i forelesningene.

Fysiske konstanter:

$$\begin{aligned} N_A &= 6,02 \cdot 10^{23} \text{ mol}^{-1} & u &= \frac{1}{12} m(^{12}\text{C}) = \frac{10^{-3} \text{ kg/mol}}{N_A} = 1,66 \cdot 10^{-27} \text{ kg} \\ k_B &= 1,38 \cdot 10^{-23} \text{ J/K} & R &= N_A k_B = 8,31 \text{ J mol}^{-1} \text{ K}^{-1} & \sigma &= 5,67 \cdot 10^{-8} \text{ W m}^{-2} \text{ K}^{-4} \\ c &= 2,9997 \cdot 10^8 \text{ m/s} & h &= 6,63 \cdot 10^{-34} \text{ Js} & 0^\circ\text{C} &= 273 \text{ K} & g &= 9,81 \text{ m/s}^2 \end{aligned}$$

SI-enheter:

Fundamentale SI-enheter: meter (m) sekund (s) kilogram (kg) ampere (A) kelvin (K) mol

Noen avledete SI-enheter: newton (N) pascal (Pa) joule (J) watt (W) hertz (Hz)

Varianter: kWh = 3,6 MJ m/s = 3,6 km/h ångstrøm = Å = 10^{-10} m atm = $1,013 \cdot 10^5$ Pa

Klassisk mekanikk:

$$\frac{d\vec{p}}{dt} = \vec{F}(\vec{r}, t) \quad \text{der} \quad \vec{p}(\vec{r}, t) = m\vec{v} = m\dot{\vec{r}} \quad \vec{F} = m\vec{a}$$

$$\text{Konstant } \vec{a}: \quad \vec{v} = \vec{v}_0 + \vec{a}t \quad \vec{r} = \vec{r}_0 + \vec{v}_0t + \frac{1}{2}\vec{a}t^2 \quad v^2 - v_0^2 = 2\vec{a} \cdot (\vec{r} - \vec{r}_0)$$

$$\text{Konstant } \vec{\alpha}: \quad \omega = \omega_0 + \alpha t \quad \theta = \theta_0 + \omega_0t + \frac{1}{2}\alpha t^2 \quad \omega^2 - \omega_0^2 = 2\alpha(\theta - \theta_0)$$

$$\text{Newtons gravitasjonslov: } \vec{F} = -G \frac{m_1 m_2}{r^2} \hat{\mathbf{r}} \quad E_p(r) = -G \frac{M}{r} m \quad G = 6,673 \cdot 10^{-11} \text{ Nm}^2/\text{kg}^2$$

$$\text{Arbeid: } dW = \vec{F} \cdot d\vec{s} \quad W_{12} = \int_1^2 \vec{F} \cdot d\vec{s} \quad \text{Kinetisk energi: } E_K = \frac{1}{2}mv^2$$

$$E_p(\vec{r}) = \text{potensiell energi (tyngde: } mgh, \text{ fjær: } \frac{1}{2}kx^2) \quad E = \frac{1}{2}m\vec{v}^2 + E_p(\vec{r}) + \text{friksjonsarbeide} = \text{konstant}$$

$$\text{Konservativ kraft: } \vec{F} = -\vec{\nabla} E_p(\vec{r}) \quad \text{f.eks. } F_x = -\frac{\partial}{\partial x} E_p(x, y, z) \quad \text{Hookes lov (fjær): } F_x = -kx$$

$$\text{Tørr friksjon: } |F_f| \leq \mu_s F_\perp \text{ eller } |F_f| = \mu_k F_\perp \quad \text{Våt friksjon: } \vec{F}_f = -k_f \vec{v} \text{ eller } \vec{F}_f = -bv^2 \hat{v}$$

$$\text{Kraftmoment (dreiemoment): } \vec{\tau} = (\vec{r} - \vec{r}_0) \times \vec{F}, \text{ med } \vec{r}_0 \text{ som valgt referansepunkt} \quad \text{Arbeid: } dW = \tau d\theta$$

$$\text{Betingelser for statisk likevekt: } \Sigma \vec{F}_i = \vec{0} \quad \Sigma \vec{\tau}_i = \vec{0}, \text{ uansett valg av referansepunkt } \vec{r}_0 \text{ i } \vec{\tau}_i$$

$$\text{Massemiddelpunkt (tyngdepunkt): } \vec{R} = \frac{1}{M} \sum m_i \vec{r}_i \rightarrow \frac{1}{M} \int \vec{r} dm \quad M = \sum m_i$$

$$\text{Kraftimpuls: } \int_{\Delta t} \vec{F}(t) dt = m\Delta \vec{v} \quad \text{Alle støt: } \sum \vec{p}_i = \text{konstant} \quad \text{Elastisk støt: } \sum E_i = \text{konstant}$$

$$\text{Vinkelhastighet: } \vec{\omega} = \omega \hat{\mathbf{z}} \quad |\vec{\omega}| = \omega = \dot{\phi} \quad \text{Vinkelakselerasjon: } \vec{\alpha} = d\vec{\omega}/dt \quad \alpha = d\omega/dt = \ddot{\phi}$$

$$\text{Sirkelbev.: } v = r\omega \quad \text{Sentripetalaks.: } \vec{a} = -v\omega \hat{\mathbf{r}} = -\frac{v^2}{r} \hat{\mathbf{r}} = -r\omega^2 \hat{\mathbf{r}} \quad \text{Baneaks.: } a_\theta = \frac{dv}{dt} = r \frac{d\omega}{dt} = r\alpha$$

$$\text{Spinn (dreieimpuls) og spinnsatsen: } \vec{L} = \vec{r} \times \vec{p} \quad \vec{\tau} = \frac{d}{dt} \vec{L}, \quad \text{stive legemer: } \vec{L} = I \vec{\omega} \quad \vec{\tau} = I \frac{d\vec{\omega}}{dt}$$

$$\text{Rotasjonsenergi: } E_{k, \text{rot}} = \frac{1}{2} I \omega^2,$$

$$\text{der treghetsmoment } I \stackrel{\text{def}}{=} \sum m_i r_i^2 \rightarrow \int r^2 dm \quad \text{med } r = \text{avstanden fra } m_i \text{ (dm) til rotasjonsaksen.}$$

Med akse gjennom massemiddelpunktet: $I \rightarrow I_0$, og da gjelder:

$$\text{kule: } I_0 = \frac{2}{5} MR^2 \quad \text{kuleskall: } I_0 = \frac{2}{3} MR^2 \quad \text{sylder/skive: } I_0 = \frac{1}{2} MR^2 \quad \text{åpen sylinder/ring: } I_0 = MR^2$$

$$\text{lang, tynn stav: } I_0 = \frac{1}{12} M\ell^2 \quad \text{Parallellakseteoremet (Steiners sats): } I = I_0 + Mb^2$$

Udempet svingning: $\ddot{x} + \omega_0^2 x = 0$ $T = \frac{2\pi}{\omega_0}$ $f_0 = \frac{1}{T} = \frac{\omega_0}{2\pi}$ Masse/fjær: $\omega_0 = \sqrt{\frac{k}{m}}$

Tyngdependel: $\ddot{\theta} + \omega_0^2 \sin \theta = 0$, der $\sin \theta \approx \theta$ Fysisk: $\omega_0 = \sqrt{\frac{mgd}{I}}$ Matematisk: $\omega_0 = \sqrt{\frac{g}{\ell}}$

Dempet svingning: $\ddot{x} + 2\gamma\dot{x} + \omega_0^2 x = 0$ Masse/fjær: $\omega_0 = \sqrt{k/m}$ $\gamma = b/(2m)$

$\gamma < \omega_0$ Underkritisk dempet: $x(t) = A e^{-\gamma t} \cos(\omega_d t - \delta)$ med $\omega_d = \sqrt{\omega_0^2 - \gamma^2}$

$\gamma > \omega_0$ Overkritisk dempet: $x(t) = A^+ e^{-\alpha^{(+)} t} + A^- e^{-\alpha^{(-)} t}$ med $\alpha^{(\pm)} = \gamma \pm \sqrt{\gamma^2 - \omega_0^2}$

Tvungne svingninger: $\ddot{x} + 2\gamma\dot{x} + \omega_0^2 x = f_0 \cos \omega t$, med (partikulær)løsning når $t \gg \gamma^{-1}$:

$x(t) = x_0 \cos(\omega t - \delta)$, der $x_0(\omega) = \frac{f_0}{\sqrt{(\omega_0^2 - \omega^2)^2 + 4\gamma^2 \omega^2}}$ $\tan \delta = \frac{2\gamma\omega}{\omega_0^2 - \omega^2}$

“Rakettlikningen”: $m(t) \frac{d\vec{v}}{dt} = \vec{F}_Y + \beta \vec{u}_{\text{ex}}$ der $\beta = \frac{dm}{dt}$ og $\vec{u}_{\text{ex}}$ = hast. utskutt masse relativ hovedmasse

Termisk fysikk:

n = antall mol $N = nN_A$ = antall molekyler n_f = antall frihetsgrader

$\alpha = \ell^{-1} d\ell/dT$ $\beta = V^{-1} dV/dT$

$\Delta U = Q - W$ $C = \frac{1}{n} \frac{dQ}{dT}$ $C' = \frac{1}{m} \frac{dQ}{dT}$

$pV = nRT = Nk_B T$ $pV = N \frac{2}{3} \overline{E_K}$ $\overline{E_K} = \frac{1}{2} m \overline{v^2} = \frac{3}{2} k_B T$ $W = p\Delta V$ $W = \int_1^2 p dV$

Ideell gass: $C_V = \frac{1}{2} n_f R$ $C_p = \frac{1}{2} (n_f + 2) R = C_V + R$ $\gamma = \frac{C_p}{C_V} = \frac{n_f + 2}{n_f}$ $dU = C_V n dT$

Adiabat: $Q = 0$ Ideell gass: $pV^\gamma = \text{konst.}$ $TV^{\gamma-1} = \text{konst.}$ $T^\gamma p^{1-\gamma} = \text{konst.}$

Virkningsgrader for varmekraftmaskiner: $\eta = \frac{W}{Q_{\text{inn}}}$ Carnot: $\eta_C = 1 - \frac{T_L}{T_H}$ Otto: $\eta_O = 1 - \frac{1}{r^{\gamma-1}}$

Effektfaktorer: Kjøleskap: $\eta_K = \left| \frac{Q_{\text{inn}}}{W} \right| \xrightarrow{\text{Carnot}} \frac{T_L}{T_H - T_L}$ Varmepumpe: $\eta_V = \left| \frac{Q_{\text{ut}}}{W} \right| \xrightarrow{\text{Carnot}} \frac{T_H}{T_H - T_L}$

Clausius: $\sum \frac{Q}{T} \leq 0$ $\oint \frac{dQ}{T} \leq 0$ Entropi: $dS = \frac{dQ_{\text{rev}}}{T}$ $\Delta S_{12} = \int_1^2 \frac{dQ_{\text{rev}}}{T}$

1. og 2. hovedsetning: $dU = dQ - dW = TdS - pdV$

Entropiendring $1 \rightarrow 2$ i en ideell gass: $\Delta S_{12} = nC_V \ln \frac{T_2}{T_1} + nR \ln \frac{V_2}{V_1}$

Varmedledning: $j_x = -\kappa \frac{\partial T}{\partial x}$ $\vec{j} = -\kappa \vec{\nabla} T$ Varmeovergang: $j = \alpha \Delta T$

Stråling: $j_s = e\sigma T^4 = a\sigma T^4 = (1-r)\sigma T^4$ $j_s = \frac{c}{4} u(T)$

Planck: $u(T) = \int_0^\infty \eta(f, T) df$ der u 's frekvensspekter $= \eta(f, T) = \frac{8\pi h f^3}{c^3} \cdot \frac{1}{\exp(hf/k_B T) - 1}$